

ŠKOLSTVO NINSKE OPĆINE DO GODINE 1920.

Šime LJUBIČIĆ, *Kronika školstva ninske općine do 1920. godine*, Matica hrvatska – Nin, 2005., 280 str.

U izdanju Ogranka Matice hrvatske Nin nedavno je iz tiska izišla vrijedna knjiga prof. Šime Ljubičića, dugogodišnjeg predsjednika tog ogranka, pod naslovom *Kronika školstva ninske općine do 1920. godine*. Naslov u potpunosti odgovara sadržaju djela koje se, uz kraće uvodne komentare i poveznice autora, uglavnom sastoji od izvornog povijesnog gradiva (arhivske građe) o školstvu ninskog kraja, izloženog kronološkim redom po većim mjestima ninske općine do godine 1920. Ova knjiga s prilogima ima ukupno 280 stranica i 1109 bilježaka; sastoji se od *Predgovora*, str. 5–6; prvog dijela: *I. Školstvo do 1868. godine*, str. 7–27; drugog dijela: *II. Školstvo od 1869. do 1920. godine*, str. 28–262; *Priloga*, str. 263–279; i *Zaključka*, str. 280, koji je naveden u sadržaju, ali ga na kraju knjige nema, što je propust autora, urednika i izdavača ovog hvalevrijednog djela, u koji je autor uložio mnogo truda i rada.

Nakon kraćeg *Predgovora* autor u prvom dijelu knjige – *I. Školstvo do 1868. godine* – na temelju izvorne arhivske građe, relevantnije literature i periodike posve sažeto, na svega dvadesetak tiskanih stranica, izlaže povijest ninskog školstva od prvih početaka do godine 1868. Iz tog dijela knjige saznajemo kako su Hrvati u ranom srednjem vijeku, doselivši se u ove predivne krajeve na Jadranu, najprije organizirali i stvorili svoju državu, čije je središte bilo upravo u Ninu, a zatim kako su prihvatili kršćanstvo i pismenost. I zahvaljujući najviše baš tomu, Hrvati su se i uspjeli održati na tim prostorima sve do naših dana.

Pismenost u hrvatskom Ninu prvi su počeli širiti benediktinci, koji su u tom gradu do sredine 10. stoljeća utemeljili dva samostana – samostan sv. Ambroza 941. i samostan sv. Marcele 948. Naravno, u tim su samostanima djelovale i prve škole u kojima su se školovali i pripremali uglavnom budući redovnici, ali i dio djece hrvatskih velikaša, odnosno onodobne hrvatske vladajuće državne elite. Pored ovih bilo je u doba hrvatskih narodnih vladara i posebnih crkvenih škola, koje su radile uz onovremene stolne crkve, a u kojima su se školovali i pripremali budući hrvatski svjetovni svećenici. Nakon početne pripreme temelj tog školovanja činilo je proučavanje sedam slobodnih vještina (*septem artes liberales*) – gramatike, retorike, dijalektike, aritmetike, geometrije, muzike i astronomije. Osobito se temeljito poučavahu latinska gramatika i jezik, koji je dugo bio i ostao jezik Crkve i diplomacije; kasnije, naravno u manjoj mjeri, poučavala se i staroslavenska gramatika i staroslavenski jezik hrvatske redakcije, koji se uz latinski sve donedavno rabio u crkvenom bogoslužju.

U 13. stoljeću u Nin dolaze dominikanci i osnivaju muški (1228.) i ženski (1241.) samostan, uz koje su, razumljivo, djelovale i njihove samostanske škole. Ti samostani teško su stradali za vrijeme turskih provala i razaranja Nina u 16. i 17. stoljeću, osobito godine 1646., a definitivno su ih ukinuli Francuzi 1806. U prvoj polovini 15. stoljeća u Ninu radi i gradska škola na čelu sa školskim rektorom (*rectorem scholarum*), a tko su u njoj bili učitelji, što su i kako učili i poučavali, ne znamo točno, ali se može pretpostaviti da su to bili domaći svećenici, kao što je, primjerice, bio don Šimun Utković, a kasnije i njegov daljnji rođak Grgo Utković.

Uz malariju, koja je vjekovima glavni uzrok stagnacije i iseljavanja ninskog pučanstva, agonija Nina započela je s turskim razaranja u 16. i 17. stoljeću i, na žalost, nastavila se sve do naših dana, što je posebice vidljivo na polju školstva, jer Nin ni danas nema srednje škole, a trebao ju je davno dobiti. U drugoj polovini 16. stoljeća u gradu je, za godišnju plaću od svega 10 dukata, poučavao na hrvatskom jeziku veoma učen glagoljaš don Šimun Utković. Početkom 17. stoljeća u Ninu radi niža gradska gimnazija i posebna glagoljaška škola s deset mladih klerika. Te klerike poučavao je najviše ninski kanonik, koji je prethodno svoje školovanje završio na prestižnom hrvatskom Zavodu sv. Jeronima u Rimu. Dakle, mlade svećeničke kandidate, iako u starohrvatskom gradu

Ninu zbog prevelikog siromaštva nije postojalo pravo sjemenište, pripremao je i poučavao za svećeničko zvanje veoma učen domaći čovjek. Drugim riječima, u Ninu je u to vrijeme postojao jedan oblik studija bogoslovije za domaće potrebe, što ipak predstavlja nagovještaj nekakvog oporavka grada, bar u duhovnom smislu. Da i u najtežim vremenima u Ninu nije nedostajalo vrsnih učitelja i profesora, najbolje nam svjedoči Petar Zoranić, pisac prvog hrvatskog romana *Planine*, koji je posvetio svom učitelju i odgojitelju, ninskom kanoniku Mateju Matijeviću.

I tako je to nekako išlo, klapalo, sve do velikog Kandijskog rata između Turske i Venecije (1645.–1669.), na početku kojeg je godine 1646. Nin spaljen i razoren do temelja; plemstvo i više svećenstvo uglavnom se sklonilo u Zadar, a staro čakavsko pučanstvo sa svojim narodnim svećenstvom, koje u ratu nije stradalo, odselilo se dijelom u Istru, a djelomice se raselilo po otocima. Bio je to kraj u povijesti nam dobro poznatog hrvatskoga srednjovjekovnog Nina sa starim hrvatskim čakavskim pučanstvom jer se nakon toga Nin ne oporavlja; on više nije ni selo ni grad, a u njega i njegovu okolicu pod pritiskom s istoka doseljava se novo, nepismeno i ruralno pučanstvo iz ravnokotarskoga i podvelebitskog kraja s karakterističnim štokavsko-ijekavskim izričajem, koje ubrzo sasvim prevladava svojom brojnošću, izdržljivošću i upornošću. Kasnije će se u Nin i Grbe doseliti i manja skupina Talijana, koji će se naknadno kroatizirati. Potkraj 17. stoljeća u Ninu se opet spominju neke škole i učitelji. Potrebno je kazati da Venecija odnosno Mletačka Republika, ta dugogodišnja gospodarica Jadrana, tijekom svoje višestoljetne vladavine u našim krajevima nije otvorila niti jednu jedinu školu iako Mlečani nisu zabranjivali uporabu materinskoga hrvatskog jezika. Njih je prvenstveno interesirala vladavina nad drugim narodima, morima i zemljama radi crpljenja prirodnih materijalnih dobara i drugih društvenih bogatstava.

Neposredno nakon pada Mletačke Republike 1797. i tijekom kratkotrajne prve austrijske uprave u Dalmaciji (1797.–1805.) na polju školstva ne događa se ništa bitno. Tu i tamo osnivaju se pučke trivijalne škole u kojima se učilo samo čitanje, pisanje i računanje, a nastavni jezik postajao je sve više talijanski. Bilo je čak mišljenja da među “vlaškim” pučanstvom na granici prema Turskoj ne treba otvarati nikakve škole, nego razvijati stari i već postojani ratoborni vojnički duh. Tijekom kratkotrajne francuske uprave u Dalmaciji (1805.–1814.) pod vodstvom Vicka Dandola i u školstvu nastaje pravi preokret. Pokreću se prve novine na hrvatskom i talijanskom jeziku (*Kraljski Dalmatin*), otvaraju se brojne javne pučke škole, gimnazije, obrtničke škole pa čak i studij medicine u Zadru, a nastava se mogla odvijati na bilo kojem jeziku koji se tada rabio u pokrajini. U to vrijeme u Ninu kao općinskom središtu djeluje javna pučka škola, koju je vodio ninski kanonik Nikola Mucio.

Nakon pada Napoleona i uspostavljanja druge austrijske uprave u Dalmaciji (1814. – 1918.) na polju školstva tijekom apsolutizma pa sve do početka 60-ih godina 19. stoljeća nije bilo većih promjena. Doduše, godine 1823. bio je u Beču, na prijedlog pokrajinskog školskog nadzornika Jurja Plančića, prihvaćen jedan poseban *Pravilnik*, kojim su se sve pučke škole u pokrajini dijelile na niže (trivijalne, seoske) i više (glavne ili normalke, gradske). Tim *Pravilnikom* bilo je bliže određeno što će se, kako i koliko učiti u tim školama, te tko smije, a tko ne može poučavati djecu, kako se biraju i plaćaju učitelji i sl. Tridesetih i četrdesetih godina 19. stoljeća vrše se pripreme za otvaranje nižih pučkih škola u ninskoj općini, osobito u većim mjestima, kao što su Nin, Ražanac i Privlaka. Škola u Ninu otvorena je 1836. i s prekidima radila do 1846. godine. Niža pučka škola u Ražancu otvorena je 1843., najviše zaslugom tamošnjeg župnog dekana don Martina Vlatkovića, koji je i ranije besplatno poučavao djecu u čitanju i pisanju. Ta škola radila je naredne 3 do 4 godine, a učitelj u njoj bio je Eduardo Donadini. Godine 1845./46. pokrenuta je akcija za otvaranje pomoćne pučke škole u Privlaci, ali ni nakon višegodišnjih priprema i natezanja ta škola nije proradila. Dakle, pučko školstvo u ninskoj općini u prvoj polovini 19. stoljeća bilo je slabo i nikakvo, a glavni razlozi tomu su: opća nerazvijenost, zapuštenost i zaostalost toga kraja; osobito siromaštvo, glad, neimaština i bolest, naročito malarija; zatim opća bijeda i nebriga općine, države i roditelja.

Tek nekoliko godina nakon pada neoapsolutizma (1859.) i obnavljanja ustavnosti (1860.) dolazi na području školstva, koje se dugo nalazilo u rukama i pod nadzorom Katoličke crkve, do značajnijih promjena. Naime, potkraj 60-ih godina 19. stoljeća (1868./69.) u Beču se donose zakoni na temelju kojih i znanost i školstvo postaju relativno “potpuno slobodni” i dostupni svim društvenim klasama i slojevima, a škole se izuzimaju ispod dotadašnjeg tutorstva Crkve i stavljaju pod nadzor države. Točnije, u Dalmaciji dolaze pod nadzor mjesnih školskih vijeća, kotarskih školskih vijeća i Pokrajinskog školskog vijeća. Na temelju tog zakonodavstva uvodi se za sve učenike od 7. do 12. odnosno 14. godine života obvezatna opća pučka škola s jedinstvenim planom i programom u šestogodišnjem trajanju (4+2), a otvaraju se i brojne građanske škole. Država uvodi kontrolu, red i financiranje u cjelokupni pučkoškolski sustav; gradi nove školske zgrade i zavode; otvara mušku Učiteljsku školu u Arbanasima (1866.), a nekoliko godina poslije i žensku Učiteljsku školu u Dubrovniku (1875.), koje daju prvorazredan učiteljski kadar.

U Dalmaciji 60-ih godina 19. stoljeća nastupa doba hrvatskoga narodnog preporoda, ali ne samo u kulturi i politici, nego i u školstvu, posebice pučkom, u kojem se nastava izvodila uglavnom na hrvatskom jeziku. U nastupajućim preporodnim političkim borbama i procesima nacionalne integracije naša pučka inteligencija – prvenstveno učiteljstvo i svećenstvo – daje nemjerljiv doprinos buđenju i razvoju hrvatske nacionalne svijesti, osobito kroz borbu za ujedinjenje svih hrvatskih zemalja, prosvjeđivanje pučanstva i hrvatski jezik.

U drugom dijelu knjige – *II. Školstvo od 1869. do 1920. godine* – autor na temelju izvornoga povijesnog gradiva, koje se čuva u Državnom arhivu u Zadru, a radi se uglavnom o spisima Kotarskoga i Pokrajinskoga školskog vijeća, donosi kronološkim redom i po pojedinim mjestima obilje izvornih i dosad potpuno nepoznatih podataka koji na poseban način govore o razvoju javnog pučkog školstva u Ninu i cjelokupnom ninskom kraju od 1869. do 1920. Općina Nin u to je vrijeme imala u svom sastavu oko 17 sela i veći broj manjih zaselaka, a škole su bile utemeljene samo u šest većih mjesta: Ninu, Privlaci, Ražancu, Viru, Zatonu i Vrsima. U svim drugim mjestima općine, osobito u onim udaljenijim od obale i mora, ni škola ni nastave nije bilo, a i naprijed navedene nisu uvijek radile redovito i u kontinuitetu. Nastava se odvijala u iznajmljenim i neadekvatnim prostorima privatnih ili crkvenih kuća, a samo su tri mjesta imala sreću da se u njima izgrade potpuno nove škole. Prva je bila izgrađena zgrada Pučke škole u Vrsima 1900., zatim u Zatonu 1904. i Ninu 1907. To su početkom 20. stoljeća bile najbolje škole u općini Nin.

S pohađanjem nastave – koju su sve do početka 90-ih godina 19. stoljeća uglavnom pohađala muška djeca, a tek nakon toga u većem broju i ženska – bilo je velikih problema jer su djeca bila potrebna roditeljima za rad u polju i čuvanje stoke, što se smatralo važnijim poslom od redovitog školovanja. Tako je to bilo u početku, sve dok nisu zaredale brojne opomene, novčane kazne i druge globe, pa čak i uhićenja i zatvori za one roditelje koji nikako nisu htjeli slati svoju djecu u školu. Potrebno je kazati da i u onim mjestima u kojima su škole postojale i radile nisu sva djeca pohađala školu, osobito ne redovito. Primjerice, godine 1870./71. školskih obveznika u Ninu bilo je 39, a školu je pohađalo samo njih 15. Dvadesetak godina poslije, tj. školske godine 1890./91., stanje se bitno popravilo, obveznika je bilo 43, a školu je pohađalo njih 39. U drugim mjestima općine Nin stanje je bilo još i gore jer su djeca još manje pohađala nastavu.

Nekoliko godina nakon pada Bachova apsolutizma (1859.), obnavljanja ustavnosti i početka parlamentarizma (1860.) u Habsburškoj Monarhiji, u Kraljevini Dalmaciji, koja se nakon Austro-ugarske (1867.) i Hrvatsko-ugarske nagodbe (1868.) našla u sastavu austrijskog dijela Monarhije, tzv. Cislajtanije, započelo se s uvođenjem općeg pučkog školstva u trajanju od šest godina (4+2). U to vrijeme u ninskoj općini (1868./69.) nije radila niti jedna pučka škola. Stoga općina Nin u dogovoru i na poticaj Namjesništva te kotarskih i pokrajinskih školskih vlasti u Zadru, raspravljajući o tom problemu u rujnu 1868., predlaže da se redovite opće pučke škole, u kojima bi radili školovani učitelji, otvore najprije u Ninu i Privlaci; a pomoćne pučke škole, u

kojima bi poučavali mjesni svećenici, u Ražancu, Poljicima, Visočanima, Poličniku, Viru, Radovinu i Vrsima. Dakle, početni plan općine predviđao je otvoriti odmah 8 pučkih škola, ali zbog nedostatka financijskih sredstava te općeg siromaštva naroda i općine, koji su trebali osigurati prostor, namještaj, opremu i stan za učitelja, a država plaću, otvoreno ih je do kraja austro-ugarske vladavine samo 6, a ni te nisu uvijek radile kontinuirano. Godine 1869. otvorena je javna Pučka škola u Privlaci i Ninu, a 1870. otvorene su pomoćne pučke škole u Vrsima i Viru, dok je škola u Ražancu započela s radom 1871., a u Zatonu 1872. godine. O svakoj od tih škola reći ćemo u nastavku izlaganja još nekoliko rečenica.

Opća Pučka škola u Privlaci službeno je započela s radom 7. prosinca 1869., a prvi učitelj u njoj bio je Antonio Tonsa. Godinu dana prije njega (1868.) privlačku djecu poučavao je čitati i pisati mjesni župnik don Julije Smirčić. Prvo Mjesno školsko vijeće u Privlaci konstituirano je 29. listopada 1870., a njegovi su članovi bili: don Pavao Zanki, predsjednik i predstavnik Crkve, učitelj Antonio Tonsa, predstavnik škole, Špiro Kolanović i Mate Zanki, predstavnici općine Nin, te njihovi zamjenici Marko Grbić i Mate Mustać. Do godine 1882. nastava u Privlaci održavala se u "seoskoj odnosno bratskoj kući", a od 31. svibnja 1882. u iznajmljenim prostorijama privatne kuće seoskog glavarara Ante Grbića. Školske godine 1892./93. škola je prerasla od jednorazredne u dvorazrednu i mješovitu, što je bio važan događaj za cijelo mjesto jer su se napokon i ženska djeca mogla ravnopravno uključiti u postojeći obrazovni sustav.

U kolovozu 1883. Pučka škola u Privlaci dobila je od općine Nin na korištenje zemljište površine 1025 m², ogradila ga, iskrčila i na njemu uz financijsku potporu školskih vlasti u nekoliko narednih godina uredila jedan od najuzornijih školskih vrtova. Taj i slični vrtovi služili su praktičnoj pouci učenika u poljodjelstvu, koje je postalo obvezatan predmet poučavanja. Na žalost, današnja općina Privlaka prodala ga je prije nekoliko godina, posve nepotrebno, za popunu i krpanje rupa u ionako skromnom općinskom proračunu. Opća Pučka škola u Privlaci radila je, uz par kraćih i jedan duži prekid, od svog osnutka u prosinca 1869. do listopada 1919. godine. U tom razdoblju u njoj su kao učitelji radili don Julije Smirčić, Antonio Tonsa, Jure Plančić, don Pavao Zanki, Petar Menac, Josip Herenda, Martin Paleka, Karmela Gardašević, Jerko Valjin, Lina Keran, Antun Kaštelan, Marija Dominis-Kaštelan i Ivan Grbić. Broj učenika koji je školu pohađao u navedenom razdoblju svake je školske godine varirao od najmanje 22 do najviše 95 dječaka, i od 64 do najviše 101 djevojčice. Školske godine 1918./19., kada je u školi radio domaći učitelj iz Privlake Ivan Grbić, u školu je bilo upisano svega 115 učenika, a nastavu je pohađalo samo njih 58.

Iako je škola u Ninu povremeno radila i ranije (1836.–1846.), javna Pučka škola u tom mjestu službeno je utemeljena 1869. U njoj je djecu najprije poučavao mjesni župnik i kanonik ninske crkve don Jakov Bellan, a nakon raspleta poduže "zavrzlake" u svezi s javnim natječajem za popunu učiteljskog mjesta, od svibnja mjeseca 1870. radio je učitelj Šimun Božić. Budući da s Božićem i njegovim nasljednicima Ninjani po svom starom običaju nisu bili zadovoljni, nakon niza pritužbi na njegov rad za učitelja je već u prosincu 1870. bio imenovan Vincenzo Galzigna, a u veljači 1871. Josip Taborić. U pozadini tobožnjeg nezadovoljstva građana s radom prvih ninskih učitelja stajao je tadašnji načelnik općine Ivan Vigato, čiji je sin Jakov trebao postati učitelj u Ninu, ali nije ispunjavao sve uvjete natječaja. Prvo Mjesno školsko vijeće konstituirano je u Ninu 29. listopada 1870., a njegovi su članovi bili kanonik don Jakov Bellan, predstavnik Crkve, učitelj Šimun Božić, predstavnik škole, Ivan Vigato i Ante Stulić, predstavnici općine, te njihovi zamjenici Josip Tartaro i Šime Sirotković. Iako su mnogi bili nezadovoljni što im djeca moraju pohađati pučku školu, jedini Ninjanac koji je tada javno ustao protiv otvaranja i rada škole, bio je Ante Stulić. On je otvoreno tvrdio da je sve to "bacanje novca utaman" jer u školu ionako nitko ne će ići, a škole će nas i tako "k vragu dati".

Za rad Pučke škole u Ninu bila je najprije osigurana jedna općinska zgrada. Međutim, zbog nekakvih drugih, pojedinačnih i tobože viših interesa nastava se sve do 1907., kada je bila

izgrađena nova školska zgrada, održavala u iznajmljenim i neadekvatnim prostorima privatnih kuća, ponuđača Bože Stulića, Šime Glavana, Bakmaza, Jovana Medovića, Mitra Medovića i u konobi crkvene kuće. Od školske godine 1891./92. škola je postala mješovita, što znači da su se i ženska djeca ravnopravno uključivala u sustav obrazovanja, iako je to bilo moguće i ranije, pa se bitno povećao ukupan broj učenika. U sastavu opće Pučke škole u Ninu već od prvih dana radila je i školska knjižnica. U njoj su knjige posuđivali učenici i učitelji, ali i neki roditelji. Najveći zagovornik i donator školske knjižnice bio je kanonik ninske Crkve don Pavao Zanki, koji je školi poklonio samo jednom prigodom 22 knjige. On godine 1882. daje školi na korištenje komad crkvene zemlje, površine oko 135 m², za uređenje prvoga školskog vrta. Zemljište za drugi i znatno veći školski vrt, površine 1300 m², školi je 1898. dodijelila općina. Na toj zemlji bio je uređen uzoran školski vrt na kojem su stariji učenici s učiteljem, a ponekad i odrasli, obavljali obvezatnu poljodjelsku praksu, a ponajviše onu iz ratarstva, voćarstva i vinogradarstva.

U javnoj Pučkoj školi u Ninu od 1869. do sredine 1919. radili su i djelovali sljedeći učitelji: don Jakov Bellan, Šimun Božić, Vicenzo Galzigna, Josip Taborić, Luigi Carpani, Jakov Vigato, Petar Marušić, Lukan Nani, Brko Karabajić, Antun Maštrović, Jozica Gjidara, Dragica Didolić, Antun Padelin, Marija Salvi, Ivan Bendiš, Marija Kentra, Anka Barbalić i Milka Maštrović. Najznačajniji među njima bio je svakako učitelj i kasniji nadučitelj Antun Maštrović (1884.–1911.), koji se redovito isticao svojim odgojno-obrazovnim radom i u razredu i u školskom vrtu, a imao je i nekoliko lokalnih ljubavnih afera.

Pomoćna Pučka škola u Vrsima utemeljena je godine 1870. Službeno je započela s radom 1. studenoga te godine. Najveće zasluge za to pripadaju onovremenom mjesnom župniku don Ivanu Marinoviću, koji ju je stvarno otvorio i započeo s radom 3. studenoga 1870. U pomanjkanju odgovarajućeg školskog prostora, opreme i namještaja, nastavu je održavao najprije u sakristiji župne crkve sv. Mihovila, a zatim u staroj i trošnoj crkvenoj “kući bratovštine,” koja je bila u “groznom stanju”. Za svoj rad trebao je na kraju školske godine dobiti od države 100 fiorina nagrade. Škola je najprije trebala početi s radom u “bratskoj”, odnosno staroj crkvenoj kući, ali je ona bila u tako lošem stanju da to bez temeljitih zahvata i popravaka, koje je trebalo učiniti na trošak sela i općine, tog trenutka nije bilo moguće pa se nastava većim dijelom odvijala u seoskoj crkvi. U Vrsima je tada ukupno bilo oko 50 školskih obveznika (muških i ženskih), 19. ih je bilo upisano, a školu je pohađalo samo 14 dječaka.

Nakon što je pomoćna Pučka škola u Vrsima započela s radom, na sjednici Kotarskog školskog vijeća 26. studenoga 1870. prihvaćeno je njezino osnivanje i upućen zahtjev Pokrajinskom školskom vijeću za potvrdu njezina konačnog utemeljenja i financiranja. Don Ivan Marinović trebao je, nakon što od školskih vlasti dobije za to odgovarajuća financijska sredstva, svojim učenicima nabaviti potrebite udžbenike, a ninska općina osigurati školsku opremu. Škola u Vrsima radila je u vrlo teškim uvjetima svega jednu školsku godinu, rezultati su bili slabi i nikakvi, a na kraju godine pomoćni učitelj don Ivan Marinović zatražio je naknadu za svoj rad od 100 forinti, ali je dobio samo 20. O tome je odlučio kotarski školski nadzornik Jelčić, koji je školu posjetio koncem rujna 1871. i utvrdio da se u njoj loše radilo, da je održan mali broj sati nastave i da rijetko koji učenik zna čitati i pisati, te da svećenik nije zaslužio cjelovitu nagradu.

Od 1871. do 1900. pomoćna Pučka škola u Vrsima, zbog neodgovarajućeg prostora, uglavnom nije radila, iako se o njoj često raspravljalo. Te rasprave prvenstveno su poticale školske vlasti, seosko Crkovinarstvo, Zbor mještana i agilniji župnici sela, kao što su, primjerice, bili don Ivan Marin, don Šime Stipčević, don Roko Ušalj i drugi. Pokrajinsko školsko vijeće u Zadru čak je godine 1894. bilo ponovno odobrilo rad pomoćne škole u Vrsima, u kojoj bi do otvaranja redovite radio župnik, ali od svega toga nije bilo ništa. Budući da u Vrsima nije bilo adekvatnog prostora za rad škole, zbog čega škola već dugo nije radila, sredinom 90-ih godina 19. stoljeća pokrenuta je akcija za izgradnju nove školske zgrade. Konačno, ugovor o gradnji škole u Vrsima odobrilo je i financiralo Pokrajinsko školsko vijeće 7. studenoga 1898., nakon čega je općina pristupila

izgradnji. Škola se gradila gotovo dvije godine, uglavnom državnim sredstvima, uz pomoć općine Nin i mještana sela Vrsi, a dovršena je u ožujku 1900. Glavni meštar bio je Marko Perinić pok. Gašpara. Bila je to prva opća Pučka škola koja je izgrađena na teritoriju općine Nin u doba austrougarske vladavine, a uz nju je sagrađen i prikladan učiteljski stan. Ubrzo nakon gradnje škole u selo je stigao novi školski namještaj s potrebitom opremom za rad, ali i prvi učitelj Ivan Matija, pa je nastava mogla nesmetano započeti.

Prije početka nastave, koja je u novoj školskoj zgradi u Vrsima započela 1. listopada 1900., konstituirano je i prvo Mjesno školsko vijeće. Njegovi prvi članovi bili su don Roko Ušalj, predsjednik i ujedno predstavnik Crkve, učitelj Ivan Matija, predstavnik škole, Ivan Velčić Ljilja pok. Luke i Joso Šikić Čošić Grgin, predstavnici općine, a tu su i njihovi zamjenici Ante Milić pok. Tadije i Bože Perinić Lovrin. Uz kraće prekide, škola u Vrsima radila je u novoj školskoj zgradi od 1900. do 1919. kao mješovita opća Pučka škola, a pohađalo ju je prosječno od 90 do 145 učenika i učenica godišnje. Od godine 1901. i škola u Vrsima imala je uzoran školski vrt, koji je u sklopu školskog dvorišta ograđio i uredio Šime Božić pok. Jandrije (Andrije). U onoj pomoćnoj i ovoj općoj Pučkoj školi u Vrsima od 1870. do 1919., koliko nam je poznato, radili su sljedeći učitelji: don Ivan Marinović, Ivan Matijaš, Josip Žuvić, don Nikola Sirotković, Ante Anzulović, Marija Mazanti, Ivo Kuvač, Gizela Katanec i učiteljski kandidat Antun Maštrovčić, mladi.

Iako je škola u Ražancu radila i ranije (1843.–1846.), za što je najzaslužniji bio tamošnji župnik don Martin Vlatković i učitelj Eduardo Donadini, pomoćna Pučka škola u tom mjestu započela je s radom školske godine 1871./72. Nastava se održavala na katu stare “bratske” crkvene kuće, a učenike je prvi poučavao mjesni svećenik don Ante Maračić. Još petnaestak godina poslije njega, djecu iz Ražanca i okolnih sela i zaselaka poučavali su svećenici. Tek kada je škola od pomoćne prerasla godine 1879. u mješovitu opću Pučku školu, u njoj su od 1871. do 1920., uz kraće prekide, radili školovani učitelji. Ukupan broj učenika u toj školi kretao se godišnje od najmanje 15 do najviše 115. Budući da je stara i trošna crkvena kuća bila u lošem stanju, nastava se uglavnom odvijala u preuređenoj i iznajmljenoj kući don Šime Rakvina.

Pomoćna Pučka škola na otoku Viru započela je s radom krajem 1870. Nastava se najprije odvijala u kući Kolanovića, a zatim u kući vlasnika otoka Crnice i kasnije Paška Bakmaza i njegovih nasljednika. Godine 1870./71. djecu su nakratko poučavali tamošnji svećenici don Ludovik Batiga i njegov nasljednik don Šime Gulan, a zatim je nastala dugogodišnja stanka, nakon koje je škola ponovno proradila školske godine 1893./94., a djecu je učio mjesni župnik don Josip Alfrević. Godine 1895. škola prerasta u mješovitu opću Pučku školu Vir, a prva prava učiteljica bila je Lina Mihovilčević-Keran. Nakon nje do 1908. u školi su kao učitelji radili Ante Kaštelan, Ivan Valentić, Tome Morović i Ante Lovrović. Ukupan broj učenika u školi kretao se godišnje od 69 do 110. Kada je godine 1908. iz Vira otišao učitelj Lovrović, škola je zatvorena i više nije radila do kraja Prvoga svjetskog rata.

Pomoćna Pučka škola u Zatonu započela je radom početkom veljače 1872. Nastava se odvijala u preuređenim prostorijama stare “bratske” crkvene kuće, a prvi učitelj bio je Jakov Vigato, sin tadašnjeg načelnika ninske općine Ivana Vigata, kojeg je koncem godine 1873. naslijedio don Ante Kušolin. Pomoćna mješovita škola u Zatonu radila je, uz kraće prekide, sve do izgradnje nove školske zgrade 1904., kada je prerasla u opću Pučku školu. U novoizgrađenoj školi od 1904. do 1920. radili su školovani učitelji. Ukupan broj učenika u školi u Zatonu kretao se godišnje od najmanje 10 do najviše 95. Osim škola u Ninu, Privlaci, Vrsima, Ražancu, Viru i Zatonu, u kojima se uglavnom dobro radilo, veoma često se raspravljalo o pokretanju i osnivanju pomoćnih pučkih škola u Ljupču, Poljicima, Visočanima i, naročito, Poličniku s Lovincem i Suhovarama. Štoviše, Pučka škola u Poličniku, gdje je bilo mnogo djece za školu, bila je odlukom Pokrajinskoga školskog vijeća godine 1896. i osnovana, ali, na žalost, kao i niz drugih, nikada nije proradila.

Na kraju možemo zaključiti da je knjiga prof. Šime Ljubičića – *Kronika pučkog školstva ninske općine do 1920. godine* – iako on nije povjesničar po struci i unatoč nekim manjim nedostacima, iznimno vrijedno djelo, nezaobilazno u svakom daljnjem ozbiljnijem proučavanju te problematike; ono se uglavnom temelji na izvornom povijesnom arhivskom gradivu; provjerljivo je i opremljeno potrebitim znanstvenim aparatom, ima ukupno 1109 bilježaka, i kao takvo predstavlja značajan doprinos razvoju suvremene hrvatske historiografije, osobito proučavanju pučkog školstva u ninskom kraju, sjevernoj Dalmaciji i Republici Hrvatskoj u cjelini.

Marjan DIKLIC